

การสำรวจสัตว์ป่าในบริเวณโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ของเขื่อนจุฬาภรณ์

Wildlife surveying in plant genetics conservation project under the royal initiation of her royal highness princess Maha Chakri Sirindhorn of Juraphorn Dam

พิชญ์รัตน์ แสนไชยสุริยา¹*, เทวินทร์ วงษ์พระลับ¹, กฤตพล สมมัตย์¹,
สุรเดช พลเสน¹ และ บัญญัติ เหล่าไพบูลย์¹

Pitcharat Sanchaisuriya¹*, Thevin Vongpralub¹, Kritapon Sommart¹, Suradej Pholsen¹,
and Banyat Laopaiboon¹

บทคัดย่อ: โครงการสำรวจสัตว์ป่า ในบริเวณโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเขื่อนจุฬาภรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชนิดสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่โครงการอนุรักษ์ และการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงที่สำรวจ โดยทำการสำรวจทั้งชนิดที่เห็นตัว และจากร่องรอยได้แก่ รอยตีน รอยมูล รอยการกัดกินขุดคุ้ยและรอยการอยู่อาศัยของสัตว์ป่า ผลจากการศึกษาพบว่า มีสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวทั้งหมด 10 ชนิด ได้แก่ กวาง เก้ง ช้าง กระรอก หมูป่า ชะนี หมีขอ อีเห็น กระเจงและลิง โดยมีสัตว์ป่าที่พบเห็นตัวจริงขณะสำรวจ 6 ชนิด ได้แก่ หมีขอ ลิง กระรอก เก้ง ชะนี และหมูป่า นอกจากนั้นเป็นสัตว์ป่าที่พบแต่ร่องรอยไม่สามารถพบเห็นตัวจริงได้ ความสำเร็จของการพบเห็นในแต่ละครั้งที่สำรวจพบว่า เก้ง กวาง กระรอก และช้างพบบ่อยครั้งมากที่สุด และที่พบน้อยครั้งที่สุดได้แก่ หมีขอ

คำสำคัญ: สัตว์ป่า, เขื่อนจุฬาภรณ์, รอยตีน, รอยมูล

ABSTRACT: Wildlife surveying in plant genetics conservation project under the royal highness princess Maha Chakri Sirindhorn of Juraphorn was study to determine the kinds of wildlife animals live in this area. This study was invested by surveying to find the animals and the evidences that their leave such as footprint feces rooting and painting. The results of this study found that there are 10 kinds of wildlife animals live in this area. These animals were sambar deer barking deer elephant squirrel wild boar gibbon binturong civet mouse deer and monkey. There were 6 animals to be appear (binturong monkey squirrel barking deer gibbon and wild boar) and the others found the evidence that their leaf. The most frequency of finding were barking deer sambar deer squirrel and elephant and the less was binturong.

Keywords: wildlife, Juraphorn, footprint, feces

¹ ภาควิชาสัตวศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 40002

Department of Animal Science, Faculty of Agriculture, Khon Kaen University, Khon Kaen 40002

* Corresponding author: pitsan@kku.ac.th

บทนำ

สืบเนื่องมาจาก โครงการการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) ซึ่งเป็นโครงการที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550-2554) ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทุนทางธรรมชาติและทางสังคมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ด้านการเรียนรู้ทรัพยากร ด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และด้านการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยในแต่ละด้านจะมีกิจกรรมต่างๆ ให้ดำเนินการ ในกิจกรรมที่เกี่ยวกับการสำรวจที่ผ่านมามีส่วนใหญ เป็นการสำรวจทางด้านพืช แมลงและจุลินทรีย์ เพื่อรวบรวมและอนุรักษ์พันธุ์กรรม แต่ทางด้านสัตว์ปายัง มีการดำเนินการสำรวจและ รวบรวมในพื้นที่โครงการ ภายใต้การดูแลของมหาวิทยาลัยขอนแก่นน้อยมาก อาจเป็นเพราะว่าในพื้นที่รับผิดชอบที่ผ่านมาไม่มีป่าไม้ ที่เป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารของสัตว์น้อยมาก สำหรับพื้นที่ที่บริษัทการไฟฟ้าฝ่ายผลิต จำกัด (มหาชน) ได้น้อมเกล้าถวายที่ดินที่เขื่อนต่างๆ เข้าร่วมในโครงการ อพ.สธ. นั้น พื้นที่ที่ใกล้กับพื้นที่สถานีทดลองและฝึกอบรมของมหาวิทยาลัย ขอนแก่นและเป็นพื้นที่ป่าที่ค่อนข้างสมบูรณ์ที่น่าจะมีสัตว์ป่าจำนวนมากได้อาศัย เป็นทั้งที่อยู่อาศัย และแหล่งหากินอันเนื่องมาจากมีเขตติดต่อกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียวคือเขื่อนจุฬาภรณ์ อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ โดยมีพื้นที่สำรวจ ประมาณ 800 ไร่ ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกรอบการดำเนินงานทั้ง 3 ด้าน ของโครงการให้สมบูรณ์ นอกจากจะต้องมีความหลากหลายทางชีวภาพในด้านต่างๆ แล้ว ทางด้านสัตว์ป่าก็จำเป็นต้องทำการศึกษาเช่นกัน เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของความหลากหลายของสัตว์ป่า ที่เข้ามาใช้พื้นที่ในแต่ละฤดูกาล โดยเฉพาะชนิดและ จำนวนของสัตว์ป่าในพื้นที่ดังกล่าว ดังนั้น การศึกษาในครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาชนิดของสัตว์และการเปลี่ยนแปลงของชนิดสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่โค

งการฯ ในแต่ละฤดูกาล สัตว์ป่า ตามความหมายของ พหุและอนุช (2540) หมายถึง สัตว์ ที่มีกระดูกสันหลัง ทุกชนิดอาศัยอยู่ในถิ่นที่อยู่อาศัยที่มีสภาพแวดล้อม ต่างกันและมักอาศัยอยู่ตามป่าที่เป็นทั้งที่อยู่อาศัย และแหล่งอาหารตามธรรมชาติซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปตามชนิดและลักษณะของป่า สัตว์ป่าบางชนิดหากินในทุ่งหญ้า โดยใช้ปาดงดิบเป็นที่หลบภัยหรือ บางชนิดหากินได้ในทุกสภาพป่าแต่อาศัยหลบภัยใน ปาดงดิบ ส่วนใหญ่พื้นที่ป่าในเมืองไทยที่ยังคงสภาพ ป่าอันอุดมสมบูรณ์ยังคงพบว่ามีอยู่ในส่วนของทาง ราชการได้แก่อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าต่างๆ เท่านั้น และในเขตรักษา พันธุ์สัตว์ป่าภูเขียวเป็นป่าแห่งหนึ่งที่อุดมสมบูรณ์เต็ม ไปด้วยพรรณไม้ชนิดต่างๆ สัตว์ป่านานาชนิด รวมทั้ง นกหลากหลายพันธุ์ทั้งที่ประจำถิ่นและที่อพยพตาม ฤดูกาล โดยเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียวตั้งอยู่ระหว่าง เส้นรุ้งที่ 16 องศา 10 ลิปดา ถึง 16 องศา 30 ลิปดา เหนือและเส้นแวงที่ 101 องศา 20 ลิปดาถึง 101 องศา 50 ลิปดา มีเนื้อที่ 1,560 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 975,000 ไร่ มีฝนตกเกือบตลอดปี อุณหภูมิเฉลี่ยตลอด ปีประมาณ 22.5 องศาเซลเซียส ลักษณะทั่วไปเป็น หินตะกอนและหินแปร ลักษณะดินเป็นดินเหนียวและ ดินร่วนระบายน้ำดี และยังเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารคือ ลำน้ำพรม ลำสะพุงและลำน้ำชี (ทวี, 2542) สัตว์ป่า ที่พบในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียวมีมากมายหลาย ชนิด เนื่องจากป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฯ เป็นป่าดิบ แล้งซึ่งป่าชนิดนี้เป็นแหล่งสัตว์ป่าที่สำคัญของประเทศ มีสภาพแวดล้อมเหมาะสมกับสัตว์ป่าทั้งเป็นทั้งที่อยู่อาศัย ที่หลบภัย และแหล่งอาหารสำหรับหากิน (เขตรักษา พันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง, 2552) นอกจากนี้ยังมีความ หลากหลายทางพันธุกรรมสูงและมีพื้นที่เชื่อมต่อเป็น ป่าเดียวกันกับป่าอนุรักษ์อื่นๆ ทำให้เหมาะสำหรับเป็น แหล่งหากิน และที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด จาก รายงานของฝ่ายจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (2542) พบ ว่ามีสัตว์ป่าในกลุ่มสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมจำนวน 40 ชนิด 35 สกุล 25 วงศ์ 11 อันดับ จากการสำรวจในปี 2526 และจากการสำรวจในปี 2540 พบว่ามีสัตว์เลี้ยงลูกด้วย

นมถึง 99 ชนิด 72 สกุล 27 วงศ์ 11 อันดับ และจากรายงานล่าสุด พบว่ามีสัตว์ป่าประเภทมีกระดูกสันหลัง ไม่น้อยกว่า 700 ชนิด จาก 419 สกุล ใน 133 วงศ์ 40 อันดับ สามารถแยกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์ปีก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก และปลา สำหรับสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมพบไม่น้อยกว่า 109 ชนิด จาก 82 สกุล ใน 32 วงศ์ 12 อันดับ ได้แก่ ชะนีมือขาว ช้าง กระซู่ กระตัง เลียงผา เสือโคร่ง เสือไฟ เสือลายเมฆ หมูป่า หมาใน ค่างแว่นถิ่นเหนือและลิงอ้ายเงี้ยว เป็นต้น (สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า, 2552)

วิธีการศึกษา

ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ

1. สำรวจสภาพพื้นที่ป่าเพื่อวางแผนสำรวจสัตว์ป่า
2. สำรวจสัตว์ป่าตามแนวสำรวจ โดยทำการสำรวจทั้งชนิดที่เห็นตัว และจาก ร่องรอย ได้แก่ รอยตีน ร่องรอยมูล การกัดกิน และการถูตัว เป็นต้น
3. รวบรวมข้อมูลที่ได้ในแต่ละฤดูเพื่อวิเคราะห์หาชนิดและการเปลี่ยนแปลงในแต่ละฤดู

โดยมีอุปกรณ์ที่ใช้ในการสำรวจประกอบด้วย กล้องส่องทางไกล กล้องถ่ายภาพ และ รูปแบบรอยตีนสัตว์ชนิดต่างๆพร้อมที่วัดขนาด จากการแบ่งพื้นที่สำรวจออกเป็น 4 แปลงย่อย โดยมีขนาดพื้นที่รวม 813 ไร่จากแปลงที่ 1-4 เท่ากับ 108, 266, 130 และ 309 ไร่ ตามลำดับ และแบ่งการสำรวจออกเป็น 4 ครั้งตามโครงการใหญ่ โดยเริ่มทำการสำรวจตั้งแต่เวลา 07.00 น. ถึง 17.00 น.

ผลการศึกษา

ผลจากการสำรวจพบสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าของเขื่อนจุฬาภรณ์ จำนวน 10 ชนิด ได้แก่ กวางป่า (sambar deer, *Cervus unicolor*) เก้ง (barking deer, *Muntiacus muntjak*) ช้าง (elephant, *Elephas maximus*) กระรอกหลากสี (squirrels, *Callosciurus finlaysoni*) หมูป่า (wild boar, *Sus scrofa*) ชะนีธรรมดา (gibbon, *Hylobates lar*) หมูขอ (binturong, *Arctictis binturong*) อีเห็นธรรมดา (common palm civet, *Paradoxurus hemaphroditus*) กระเจงหนู (mouse deer, *Tragulus javanicus*) และลิงอ้ายเงี้ยว (assamese macaque, *Macaca assamensis*) โดยมีสัตว์ป่าที่พบเห็นตัวจริงขณะสำรวจ 6 ชนิด ได้แก่ หมูขอ ลิง กระรอก เก้ง ชะนี และหมูป่า นอกจากนี้ความถี่ของการพบทั้งร่องรอยและตัวสัตว์ในแต่ละแปลงที่สำรวจมี

ดังแสดงใน Table1

วิจารณ์

จากผลการศึกษาส่วนใหญ่พบสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมโดยชนิดสัตว์ที่พบได้แก่ กวางป่า เก้ง เป็นชนิดเดียวกันกับที่พบในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีเขตติดต่อหรือเป็นผืนป่าเดียวกัน ซึ่งจากรายงานของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียวพบสัตว์ป่าชนิดอื่นๆ อีกมาก (สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า, 2552) นอกเหนือจากการสำรวจครั้งนี้ และที่ผลจากการสำรวจพบชนิดสัตว์ป่าจำนวนน้อยกว่า เป็นผลจากในพื้นที่สำรวจอยู่ใกล้ที่อยู่อาศัยของมนุษย์ รวมทั้งยังมีการรบกวนจากชาวบ้านที่เข้ามาหาของป่าในพื้นที่ดังกล่าวด้วยทำให้พบจำนวนสัตว์ป่าน้อยกว่าที่รายงานในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว

Table 1 The kinds of wildlife animals in plant genetics conservation project.

Kinds of wildlife	frequency (%)			
	area 1	area 2	area 3	area 4
Sambar deer	4(100)	3(75)	3(75)	4(100)
Barking deer	4(100)	2(50)	1(25)	4(100)
Squirrels	4(100)	3(75)	3(75)	4(100)
Wild boar	2(50)	2(50)	1(25)	3(75)
Gibbon	1(25)	4(100)	-	-
Assamese macaque	1(25)	1(25)	2(50)	1(25)
Elephant	4(100)	4(100)	3(75)	4(100)
Binturong	1(25)	-	-	-
Civet	-	1(25)	-	2(50)
Mouse deer	-	1(25)	1(25)	-

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาชนิดสัตว์ป่า ในบริเวณโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เขื่อนจุฬาภรณ์ พบว่ามีสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวอยู่ 10 ชนิด ส่วนใหญ่สามารถพบเห็นตัวจริงได้สำหรับสัตว์ที่หากินในตอนกลางวัน ส่วนสัตว์ที่มีขนาดใหญ่และหากินในตอนกลางคืนพบแต่ร่องรอย ไม่ว่าจะเป็นรอยตีน รอยขุดคุ้ยดินและรอยอุจจาระ ความถี่ของการพบพบว่าสัตว์บางชนิดสามารถพบเห็นได้ตลอดทั้งปีเป็นเพราะว่าในบริเวณดังกล่าวเป็นทั้งที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหาร บางชนิดอาจเป็นเพียงแหล่งอาหารที่แวะเวียนเข้ามาหากิน อย่างไรก็ตามสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อาจเพิ่มขึ้นมากกว่านี้หากไม่มีการรบกวนจากปัจจัยภายนอก และในการศึกษาสำรวจสัตว์ป่าในคราวต่อไปไม่ควรออกสำรวจพร้อมกันกับโครงการอื่นๆ เพราะการสำรวจกับคนหมู่มากนอกจากจะทำให้ไม่สามารถพบเห็นตัวสัตว์ได้แล้วยังจะทำให้ร่องรอยต่างๆ ถูกทำลายลบเลือนไปด้วย

เอกสารอ้างอิง

- เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง.2552. ป่าดิบแล้ง. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2552 จาก <http://www.huaikhakhaeng.net/forest/dry.html>
- ฝ่ายจัดการทรัพยากรธรรมชาติ.2542. พรรณไม้บริเวณเส้นทางศึกษาธรรมชาติ (ทุ่งกะมัง) ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียวจังหวัดชัยภูมิ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 119 หน้า.
- ทวี หนูทอง.2542. บทปฏิบัติการภาคสนามวิชา 117409 การอนุรักษ์และจัดการสัตว์ป่า. กรมป่าไม้. 23 หน้า
- ทวี หนูทองและอนุช วงศ์ชุมเย็น.2540. การจัดการทรัพยากรสัตว์ป่า. เอกสารประกอบการสอนวิชา 117409 การจัดการและสงวนพันธุ์สัตว์ป่า. ภาควิชาสัตวศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.168 หน้า
- สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า. 2552. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2552 จาก<http://www.dnp.go.th/wildlifeweb/animConserveDepview.aspx?depid=96>